

Dees verwarde tijden. Koning David en koning Karel hersteld

Helmer Helmers

NEERLANDISTIEK.NL 07.06b; GEPUBLICEERD: [oktober 2007]

1. Inleiding

In 1660 publiceerde de 'redger' of rechter Egbert Dercksen in Groningen zijn *Spiegel van des Konincks Davids lijden*, een tamelijk obscuur boek dat alleen in de Groningse Universiteits-bibliotheek bewaard is gebleven.[2] Het boek ademt in meer opzichten een zekere provinciaalsheid. Het al even obscure drepeldicht dat aan Dercksens tekst voorafgaat afficheert zichzelf als klinkdicht, maar is dit in de verste verte niet. Maar hoewel W.Z., de schrijver van het gedicht, faalt in zijn generische opzet, hij slaagt er wel in om de spiegel functie van Dercksens exegetische onderneming bondig onder woorden te brengen:

*Al meint een aardsch Regent, geen Schelmstuck, hoe vermeten
Of't wort (als 't wel geluckt) een schrandre deugt geheten,
Al waant sijn losse brein dat selfs oock 't Al gemeen
En wat een air besit voor hem te zijn alleen,
Indien hij maar door list en schijn-deugts loose streken
Uit kracht van sijn gesagh een vonnis wet te spreken
Tot voordeel van sijn staat al cost' oock goed en bloed
Selfs van sijn Ondersaat die daer-om suchten moet,
Nochtans soo ziet hij hier een Spiegel, om te leeren
Dat selfs sit los gesagh seer haestig kan verkeren,
En dat geen Heerschappy, hoe sterck die schijnt op aard,
Oit stant greep, als de zaeck bepleyt wert Hemel-waard.[28]*

Volgens W.Z. in zijn 'klinkdicht' en Dercksen in de hoofdtekst toont het verhaal van Koning David hoezeer machthebbers aan de macht van de hemel onderworpen zijn. Al lijkt het er soms op dat een slechte of onrechtvaardige heerser, een machiavellist, bij zijn leven wordt beloond voor zijn slechtheid, Davids verhaal vertelt hem dat hij uiteindelijk door de rechtvaardige God zal worden bestraft.

Deze interpretatie van het bijbelse verhaal zal niet nieuw zijn, maar contrasteert wel met de meest voorkomende interpretatie van David in de vroegmoderne tijd, waarin de nadruk niet zozeer op de

afschrikwekkende functie van de goddelijke bescherming wordt gelegd, maar op de kwaliteiten van de vorst zelf.[24] Deze omkering lijkt te zijn aangebracht met het oog op de actualiteit; immers, zo schrijft W.Z.:

*Ghy, die daar zijt belust in dees verwarde tijden
Een klaar en hel vertoogh van Cruys, Vervolgh en Lijden
(...) hier vindt ghij stofs genoeg. [28]*

De vraag is natuurlijk wat er zoveel verwarder was aan het jaar 1660 dan aan de honderd jaar ervoor, maar het ligt voor de hand om 'dees verwarde tijden' te lezen als: dit tijdperk van burgeroorlogen en revoluties. En dan vooral de Engelse revolutie; want hoe schokkend de Nederlandse opstand en de Fronde waren geweest, zo schokkend als de machtsgreep van Cromwell waren zij niet.

De schok die de Engelse revolutie in Europa teweegbracht valt niet te onderschatten. 9 februari 1649, de dag waarop koning Karel I werd geëxecuteerd, is een waterscheiding vergelijkbaar met 11 september 2001. Anders dan bijvoorbeeld de opstand van Mas Anjello in Napels, van 1647, leek de Engelse revolutie na dat dramatische moment namelijk geslaagd en succesvol. Cromwell ontpopte zich tot een leider met een koninklijk gezag, en was in staat om acht jaar te regeren voor hij aan een natuurlijke dood stierf. Dit was voor velen niet alleen politiek verontrustend, maar vormde zelfs een aanslag op het goddelijk recht van koningen, een aanslag op een van de belangrijkste rechtvaardigingen van de macht. De vraag hoe Cromwells machtsgreep te duiden, had veel Nederlandse schrijvers dan ook intensief beziggehouden.

Naast de politiek-theoretische implicaties waren er natuurlijk ook meer directe belangen gemoeid met het veroordelen van de Engelse revolutie. Na aanvankelijke Engelse toenaderingen en voorstellen om de twee nieuwe protestantse republieken aan de Noordzee samen te voegen tot een 'commonwealth'[7], liepen Engelse en Nederlandse wegen al snel uiteen. Cromwell's Navigation Act schaadde de handelsbelangen en zette zoveel kwaad bloed in de Republiek, dat het wordt gezien als de belangrijkste oorzaak voor de Eerste Engelse Oorlog.[10, 11] Het handelsbelang was een belangrijke bindende factor, want in politiek en religieus opzicht droeg de vrij algemene veroordeling van de Engelse republiek nogal wat tegenstrijdigheden in zich. Zo was Nederlandse propaganda voor de Engelse royalisten evenzogoed propaganda voor de Oranjes, die via het huwelijk van Willem II nauw aan de Stuarts gelieerd waren, en bovendien na 1650 evenals de Stuarts van de macht waren uitgesloten.[23] Vanuit dit oogpunt was de herstelling van Karel II dan ook meer dan alleen een herstelling van een buitenlandse vorst. Het opende de mogelijkheid voor de herstelling van Willem III, die na de Acte van Seclusie van de macht was uitgesloten. Dercksens antwoord op de vraag waarom God David liet lijden, is ook een antwoord op de vraag waarom een rechtvaardige God de rechtmatige koning van Engeland, Karel Stuart II, in ballingschap liet lijden. Tegelijkertijd is het een pleidooi voor het recht van de jonge Willem III op het stadhouderschap.

2. 'Engelsche triomph': Stuart-cultus in theologie, poëzie en pamflet

De strekking van Dercksens 'Theologisch Historisch ende Polotycque [sic] werck' is niet de enige reden om een verband met de herstelling van Karel II te vermoeden. Toen zijn werk verscheen, verkeerde een groot deel van de republiek in een juichstemming, zoals we ondermeer kunnen opmaken uit Wicqueforts beschrijving van Karels tocht vanuit Breda, waar hij zijn laatste maanden in ballingschap had doorgebracht, naar Scheveningen, waar hij sloop ging.[27] In de beeldvorming werd Karel II de deemoedige, vergevingsgezinde held van het continent. Maar weinig dichters lieten zich onbetuigd. Een inventarisatie leverde mij meer dan zeventig gedichten op, van meer dan dertig Nederlandse dichters, waarin Karel werd toegezongen. Veel van dergelijke gedichten verschenen in gelegenheidsbundels als de *Engelsche triomph*.^[13] Kampioen onder de Kareladepten was ongetwijfeld Jacob Westerbaen, die in 1660 maar liefst negen gedichten op de Engelse koning schreef. Maar ook Vondel liet, als dichter des vaderlands, van zich horen.^[26] Hij wijdde in mei 1660 drie gedichten aan de vorst, waarin hij Karel als een vrome, barmhartige en rechtvaardige kunstminnaar voorstelt.¹ Van Vondel, die sinds de vroege jaren veertig een grote belangstelling voor de Engelse politiek aan de dag had gelegd, was deze aandacht te verwachten.^[3] Het zou eerder verwonderlijk zijn geweest als hij er niet over had geschreven, want hij had zijn steun voor de naar het katholicisme neigende Stuarts nooit onder stoelen of banken geschoven. Gezien het orangistische belang bij de herstelling van de Stuarts, heeft de juichstemming onder zo'n verscheiden groep dichters echter iets bevreemdends.

Een deel van de verklaring voor de ogenschijnlijke eenstemmigheid moeten we zoeken in de effectiviteit van de royalistische propaganda. In de jaren voorafgaand aan de herstelling van de monarchie waren de royalisten erin geslaagd de Nederlandse pamfletliteratuur te domineren met teksten waarin het martelaarschap van Karel I en de monsterlijkheid van de Engelse republiek centraal stonden. De gelijkenis tussen Karel II en koning David was hierop een sterk en consistent vervolg. Zoals Karel I zijn eigen martelaarschap had vormgegeven in de *Eikon Basilikè*, zo was Karel II de eerste die op de bijbelse prefiguratie van zijn persoonlijke geschiedenis wees. In een brief aan het parlement, waarin Karel voor zijn terugkeer pleit, schreef hij: '(...) we call upon our Peers, who cannot be insensible that the Streams of your own Honour must necessarily fail, when the Fountain which should feed them is diverted; We advise you to learn of the Hebrews, who after that absence of their King David (more than seven times doubled by our sufferings) grew to contention for bringing home their persecuted Prince'.² Toen de restauratie een feit was, en Karel op 23 mei 1660 op het punt stond om vanuit Breda naar Engeland te reizen, had de Nederlander Antonius Hulsius de eer om voor het hof in ballingschap te preken in de Waalse kerk.³ 'If we compare the example of the king who is the present subject of our admiration with King David, as to those things we have spoken of him, we shall find them extremely like

¹ Namelijk: Op d'afbeeldinge van Karel Stuart den Tweeden, Opgang van Karel Stuart den Tweeden en Kunstkroon voor den Koningk van Groot Britanje &c. Alle drie in Vondel, WB-editie IX, resp. 248, 249 en 260.

² Geciteerd in [12], p. 215.

³ Antonius Hulsius (1615-1685), vooral bekend als professor Hebreeuws aan de Universiteit Leiden (1676), werkte als pastor aan de Franse Kerk in Breda van 1644 tot 1668. Zie [22] Hulsius was een bekend royalist, die in de jaren veertig o.a. had gecorrespondeerd met Claudius Salmasius, de schrijver van een van de bekendste royalistische teksten, de *Defensio Regia pro Carolo I* (1649).

one unto another', sprak hij,⁴ maar dan waarschijnlijk in het Frans.[9] Het ligt voor de hand dat de suggestie voor de vergelijking vanuit het hof zelf was gekomen.

Na Hulsius lieten maar weinig Engelse predikanten het na om de overeenkomsten tussen de geschiedenis van de Stuarts en die van Koning David in de bijbel te melden. Een flink aantal van hun reacties is voor de gelegenheid namelijk gepubliceerd. [12] Simon Ford, die in Northampton preekte, raakte de kern van de zaak: 'it is a matter of greatest wonder to me, to observe how exactly the two Histories run parallell. Insomuch that it were no hard matter for an ingenious phancy, by altering the Names of David, Absolom, Joab, Abishai, Zadock, Abiathat, Shimei, Ziba, Mephibosheth, Jordan, &c. into others proper to our own affairs'. [5] Dit is exact wat velen na hem zouden doen. Regelmatig werd de parallel tot in het extreme doorgetrokken. Een zekere R. Feltwell, bijvoorbeeld, volgde Fords advies en gaf maar liefst vijftien specifieke punten van overeenkomst.[4] Anderen kwamen daar dichtbij.

Reacties van Nederlandse kerkelijke voorgangers zijn mij niet bekend, maar de *dichters* waren er in ieder geval als de kippen bij om de oudtestamentische typos voor Karels restauratie te beschrijven. Volgens de dichtende schilder Samuel van Hoogstraten, bijvoorbeeld, keerde Karel 'met *David* in zijn Erf, / Als van zijn eigen Zoon verstooten'. [21] De Dordtenaar P. van Belle noemt Karel in een van zijn gedichten over de herstelling 'Jesses zoon', hetgeen wellicht aangeeft hoezeer de vergelijking gemeengoed was. Ook meer vermaarde dichters lieten zich tot de analogie verleiden. In een pamflet met even lange als fantasieloze titel *Blijdschap en vrede aan de doorluchtigste majesteit van Groot-Brittanje, Vrankrijk en Yrland op de toetreding van haar's vertreks na haar erfkoninkrijken* sprak Joachim Oudaen de koning als volgt toe:

*Terwijl gij werd van over Zee,
Al-rechts als David met gezangen
Van over de Iordaan, ontfangen;
En anders noch als David deê:
Die Vredevorst gedooft geen wroegen,
Die schoon hem meer dan David trof,
Noch meer vergaf: om nieuwe stof
Van heerlijkheid hier bij te voegen,
Kan u zijn voorbeeld andermaal,
Het licht doen zien der Vrede-zegen⁵*

Net als de Engelse priesters heeft Oudaen ernaar gestreefd de analogie uit te breiden. Bij hem wordt Karel niet alleen David, de Noordzee is de zeventiende-eeuwse Jordaan en ook de vergevingsgezindheid van David wordt op Karel overgedragen. Het zou mij dan ook niet verbazen als de meest complete Nederlandse uitwerking van de David-analogie ook van Oudaens hand is. In dit anonieme pamflet, uitgegeven bij Oudaens royalistisch gezinde uitgever Naeranus, wordt, net als in Oudaens gedicht, het strand van Scheveningen gelijkgesteld aan de oever van de Jordaan.⁶ Maar hier

⁴ [8], p. 11.

⁵ [14], 8217.

⁶ [14], 8212; zie ook 8215 en 8227.

gaat het verder. Eén voor één worden de hoofdrolspelers en de locaties uit het tweede boek van Samuel toegepast op de restauratie. Karel is wederom David, en Cromwell, dat 'gruwelijke monsterdier' is hier Absalom. Maar ook een vergeten actor als Sir John Grenville, Karels gezant aan het parlement, vindt hier een bijbelse voorganger. Hij vervult de rol van Abjatar, een priester die in de bijbel een boodschap van David aan de oudsten van Israel overbrengt. Dit pamflet is duidelijk geschreven met de 'ingenious phancy' waarover Simon Ford het in zijn preek had.

Het effect van de repetitieve en onomstreden boodschap in de kerk en in de pamfletliteratuur is tweeledig: zij behoort onomstotelijk tot de panegyriek voor Karel II, maar is tegelijkertijd een viering van de herstelde, goddelijke orde. De conclusie die keer op keer wordt getrokken, werd hierboven al samengevat in het drempeldicht van W.Z.: 'geen Heerschappy, hoe sterck die schijnt op aard / Oit stant greep, als de zaeck bepleyt wert Hemel-waard'.^[28]

3. Vondels Koning Davidstukken

Op donderdag 28 april 1661 vond in de Amsterdamse Schouwburg een unieke opvoering plaats. Vondels *Koning David in Ballingschap* (1660) en *Koning David Herstelt* (1660) werden voor de eerste en enige keer in de Nederlandse toneelgeschiedenis gezamenlijk ten tonele gebracht, als één groot bijbels toneelstuk, met een tussendans om de zinnen te verzetten.⁷ Aan de andere kant van de Noordzee, in Londen, zou zich vijf dagen later, op dinsdag 3 mei (NS), een theatraal evenement van een geheel andere orde voltrekken. Vrijwel een jaar na zijn feitelijke restauratie vond in Westminster Abbey de kroningsplechtigheid van Karel Stuart II plaats.

De temporele nabijheid van beide gelegenheden lijkt mij geen toeval. Na de mededeling van Vondels biograaf Geeraardt Brandt dat *Koning David Herstelt* een jaar eerder 'by gelegenheit van de wonderbare herstellinge des konings van Grootbritanje Karel den tweeden' was geschreven, is dit een tweede (extratextuele) aanwijzing dat er een verband bestaat tussen de Davidspelen van 1660 en de restauratie van het Engelse koningshuis. Dit verband is echter door verschillende Vondelcritici tegengesproken of genegeerd.⁸ Mogelijk volgen zij Jacob van Lennep, die Brandts oordeel in zijn inleiding bij *Koning David Herstelt* bruusk van de hand wees: 'Welken grond hy [Brandt] voor dit beweerden had,' schreef Van Lennep,

*behalve de omstandigheid, dat het stuk juist in 't licht verscheen kort na dat de gemelde gebeurtenis plaats had gehad, wordt niet vermeld; - er bestaat anders geen overeenkomst tuschen die gebeurtenis en de hier verhandelde bybelstof, dan dat beiden over een herstelling op den troon loopen.*⁹

⁷ [20], p. 140.

⁸ Zie voor het meest recente voorbeeld [16]. W.A.P. Smit meent dat de restauratie van Karel II Vondel kan hebben geïnspireerd, maar ziet geen inhoudelijke invloed.

⁹ [18], vol. IX, p. 139.

Wat Van Lennep en latere critici ongetwijfeld dwars zat, is dat er noch in *David in Ballingschap* noch in *David Herstelt*, intratekstuele verwijzingen naar de actualiteit zijn te vinden. Dit argument is gezien de impact van de herstelling van de Stuarts weinig indrukwekkend. Enige scepsis over de parallel tussen Vondels David en Karel II is uiteraard op zijn plaats, al was het maar omdat het bepaald niet eenvoudig een vroegmoderne vorst te vinden die niet met David is vergeleken. Zelfs Oliver Cromwell, Karels grote tegenstrever, was in zijn tijd immers als David bezongen.[19] Maar, zoals ik hierboven heb betoogd, de vergelijking had in Karels geval meer om het lijf dan simpele vorstenverheerlijking. Verborgen achter de panegyriek zit een complex van motieven. Brandt had het ongetwijfeld bij het rechte eind, en zelfs al zou Vondel de stukken niet 'by gelegenheit van de wonderbare herstellinge' van Karel II hebben geschreven, dan nog zouden de implicaties zich in 1660 aan vele van zijn lezers en toeschouwers opdringen. Toen het Schouwburchbestuur Vondels stukken in 1661, aan de vooravond van Karels kroning, samen op het programma zette, moet men zich van deze implicaties bewust zijn geweest.

Maar wat gebeurt er precies in Vondels stukken als we ze in samenspraak lezen met de hierboven behandelde teksten? Het eerste wat opvalt is dat David hier geen navolgenswaardige koning is, en dus bepaald geen flatterende parallel met Karel II. Vondels David worstelt met een onoplosbaar dilemma en is vóór alles een tragische, en daarom gemankeerde held. Hij ziet zich gedwongen om strijd te voeren voor zijn kroon, maar wil onder geen beding zijn weerspannige zoon in gevaar brengen. Evenals in de bijbel is Davids uiteindelijke overwinning in het slagveld net zo goed een nederlaag: 'Och Absolon, dat ick voor u moght sterven!' klinkt zijn 'weeklaghte en lijckgeschrey' als het nieuws van zijn overwinning en de dood van Absalom hem bereikt.

In het licht van Vondels nadruk op Davids ontzetting, en het daaropvolgende ontslag van de oorlogsheld Joab, is het afsluitende kwatrijn, gesproken door de Rey, een vreemde poging om aan de tragedie een blij einde te geven:

*Men offre Gode, nu de vader, van den zoon
Verdreven, wederom, herstelt op zijnen troon,
Zal heerschen, aengebeên van volck en onderdaenen.
De vreught wort best gesmaeck't na ballingschap en tranen. (KDH, 1745-48)*

De Vossiaanse sententie aan het slot leest als de volta bij sommige Shakespeareaanse sonnetten: de omkering is onvoldoende om de krachtige indruk die Davids dilemma en vaderlijke wanhoop in de voorgaande 1744 verzen hebben gemaakt teniet te doen. Hoe hard de Rey ook zingt, het woord vreugde blijft nogal flets na het intense verdriet dat we zojuist hebben gezien. Juist de ongerijmdheid van het slot komt op mij over als een handreiking aan de pamflettisten en theoretici als Dercksen. De vreugde die de Rey bezingt, is vergelijkbaar met de *Royal Joy* en de 'popular joy' die Hulsius preekte en die in 1660 op de straten zichtbaar was.

Zo zijn de toespelingen naar de actualiteit te vinden in het ongerijmde. Een andere belangrijke parallel tussen Vondels Davidspelen van 1660 en de teksten van mensen als W.Z., Ford en Oudaen is dat ook Vondel de nadruk legt op de vreemdheid van zijn eigen tijd. W.Z.'s toepassing van Davids 'Kruis, Vervolg en Lijden' op de eigen 'verwarde tijden' sterk doet namelijk sterk denken aan Vondels opdracht bij *Koning David herstelt*:

D'onbestandigheid van het beloop der weerelt voor der aenschouweren oogen stellende, hun levendigh inboezemen dat er heden niets zoo vreemt voorvalt [cursief toegevoegd], of het is al van outs gebeurt: want onder het omwentelen van het radt van avontuure komen de zelve zaecken, in andere tijden, plaetsen, en personaedjen, t'elckenmaele weder boven. (KDH, r. 65-69)

Hier suggereert Vondel duidelijk de verwondering die in de pamfletten een grote rol speelt. Dezelfde verwarde tijden die bij Dercksen het vertrouwen in de rechtvaardige God wekten, roepen bij Vondel echter beelden van onbestendigheid en Fortuin op. De introductie van het rad van avontuur ondermijnt het beeld van het goddelijk recht dat in het stuk zelf domineert.¹⁰

In het licht van een opvoering aan de schouwburg zijn deze tegenstrijdigheden goed te begrijpen. De volksvreugde om de herstelling van Karel II was sterk orangistisch getint. De Amsterdamse regenten waren ook verheugd, maar vooral omdat zij de mogelijkheid zagen om Cromwells Navigation Act terug te draaien en de terug te keren naar het mare librum. Aan royalistische gevoelens ontbrak het hen ten enenmale, en men had consequent afstand gehouden van de Engelse royalisten. Na de herstelling was het vrijwel onmogelijk om aan hun blijdschap vorm te geven, zonder verstrikt raken in een monarchistisch en orangistisch discours dat haaks stond op de beginselen van de Ware Vrijheid. Het is deze spanning tussen die we terugzien in *Koning David Herstelt*, en het is om deze reden, dat Vondel drie jaar na zijn lofzangen op Karel II, de *Batavische Gebroeders* kon schrijven. De 'verwarde tijden' waren ook ideologisch verward.

4. Vondel en het New Historicism? Enige methodologische bespiegelingen

Het bovenstaande betoog, dat onderwerp is van een groter onderzoek naar de impact van de Engelse revolutie in de Republiek, is met opzet weinig theoretisch, of althans, weinig uitgesproken theoretisch. In vele opzichten is het een traditioneel historiserende case-studie. Niettemin is mijn wijze van contextualiseren zonder twijfel beïnvloed door het New Historicism. Een aantal uitgangspunten van de beweging spreken mij bijzonder aan, en komen hierboven dan ook hopelijk tot uitdrukking:

1. Sterke contextgerichtheid, de poging om een synchrone dialoog te construeren. De vraag die ik in mijn casus heb willen beantwoorden is: wat gebeurt er met Vondels Davidspelen wanneer we deze in dialoog brengen met andere zeventiende-eeuwse teksten over Koning David en met de bronnen omtrent Karels herstelling? Hoe pakt deze interactie uit, en in het verlengde daarvan: hoe zou een lezer of toeschouwer van Vondels stukken deze kunnen hebben geïnterpreteerd?

2. Een bewustzijn dat de literatuur niet losstaat van 'de geschiedenis', maar die actief helpt vorm te geven. Omdat de geschiedenis ten principale tekstueel is, is er geen fundamenteel onderscheid bestaat tussen tekst en context, zij maken deel uit van één tekstueel veld. De waardegelijkheid van teksten, in de breedste zin van het woord, betekent echter niet dat

literatuur zoals die van Vondel *gelijk wordt gesteld* aan, bijvoorbeeld, een traktaat als de *Spiegel van Koning Davids Lijden* of een brief van Karel II aan het Engelse parlement, want:

3. Tegelijkertijd erkent het New Historicism het speciale karakter van de literatuur. Het wezenlijke onderscheid tussen literatuur en context is, volgens de uitgangspunten van het New Historicism, dat de literatuur inzicht biedt in de tegenstellingen die een cultuur herbergt, of, om de term van Alan Sinfield te gebruiken, de 'faultlines'. Literatuur is bij uitstek een medium waarin méér kan worden gezegd, waaruit de complexiteit van een cultuur spreekt, en juist daarom verdient ze een centrale positie in een (cultuur)historische beschouwing. Drama is bovendien per definitie dialogisch, waardoor altijd verschillende stemmen aan bod zullen komen. In het geval van Vondels Davids spelen heb ik willen laten zien hoe in de afsluitende reï de jubelstemming rondom Karels herstelling tot uitdrukking komt, maar waaruit, vanwege de ongerijmdheid, evengoed blijkt hoezeer Vondels tekst zich verzet tegen een eenduidige interpretatie.

Deze ideeën, die prominent aanwezig zijn in het New Historicism (maar geenszins exclusief aan New Historicists toebehoren!) zullen binnen de neerlandistiek niet op veel afkeuring stuiten, en ik denk dat zij ook al regelmatig worden nagevolgd. Maar er is nog veel werk te doen. Vondels stukken worden pas de laatste jaren weer gehistoriseerd, na een lange periode van afkeer. Bovendien wordt context nog vaak ingevuld met de grote namen van de zeventiende eeuw, en het gevaar is dat die als 'de' stemmen van de complexe zeventiende-eeuwse samenleving worden gezien. Vooral populair materiaal als pamfletten, proza en gelegenheidsgedichten kunnen, ondanks de sterk herlevende interesse in dergelijke genres, nog veel vaker en op meer gelijkwaardige basis in de dialoog worden betrokken, hetgeen ik in bovenstaande casus heb willen doen.

Twee van de belangrijkste elementen van het New Historicism heb ik niet willen omarmen:

1. Diachrone dialoog. Het beroemde 'spreken met de doden'.
2. Thick description. De zeggingskracht van de anekdote is door Greenblatt in navolging van Geertz bepleit. Een beroemd voorbeeld dat Greenblatt gebruikt is een negentiende-eeuwse anekdote over een Amerikaanse vader, Francis Wayland, die wordt ingezet om inzicht te bieden in de relatie van Koning Lear met zijn dochters.[6]

Beide praktijken kunnen rekenen op felle kritiek. Korsten, de literatuurwetenschapper, die zich in *Vondel belicht* continu afvraagt wat Vondel voor onze tijd kan betekenen, en hem laat 'spreken' met moderne filosofen [17], heeft zijn methode te vuur en te zwaard moeten verdedigen tegenover Jan Konst, de historisch letterkundige. Hoewel Korsten ook veel lof krijgt toegezwaaid, lijkt het erop dat een vereniging van het spreken met de doden en een meer traditionele historiserende aanpak in de Nederlandse context ver weg is. De reden hiervoor ligt voor de hand. In de Nederlandse historische letterkunde van de zeventiende eeuw – in tegenstelling tot de Engelse – nog zoveel historisch grondwerk is te verzetten (netwerkonderzoek, biografisch onderzoek, synchrone contextualiserende studies) dat de primaire aandacht van historisch letterkundigen hiernaar uitgaat. Beide zaken hoeven elkaar natuurlijk niet uit te

¹⁰ Zie voor de analyse van de goddelijke rechtvaardigheid en Davids straf [15], pp. 223-231.

sluiten, maar zonder een gedegen beeld van het functioneren van het de zeventiende-eeuwse letterkundig bestel, is diachroniseren een onderneming die voor de historische letterkunde waarschijnlijk een brug te ver is.

'Thick description' is in de neerlandistiek bij mijn weten nog nauwelijks courant, misschien wel omdat het in de anglistiek zwaar is bekritiseerd. De bezwaren tegen het systematische gebruik van de anekdote is nog wel het puntigste verwoord door Joel Fineman. Volgens Fineman, die nauwe banden had met de oprichters van de beweging, heeft het New Historicism een 'characteristic air of reporting, haplessly, the discoveries it happened serendipitously to stumble upon in the course of undirected, idle rambles through the historical archives'.¹¹ Greenblatt en andere New Historicists zijn door dergelijke tegenstanders wel uitgemaakt voor 'brain tumors', die van het historische vak een spel maken. Dat gaat mij wat ver, maar gevaren van hinnen interpreteren liggen, zoals uit Frank Kermodes fileersessie van Greenblatt's *Invisible bullets* blijkt, zeker op de loer.

Is het, tenslotte, gerechtvaardigd om, zoals ik voorstel, naar believen te graaien uit een methodische en theoretische grabbelton? Zeker in het geval van een eclectische en heterogene stroming als het New Historicism lijkt me dit geen gevaar. Een theorie die getoetst moet worden is het niet en als methode is het weinig strak omljnd. Wanneer, zoals Aram Veeseer leert, het New Historicism niet meer is dan een stelsel van uitgangspunten, dan kunnen we er gerust uit pakken wat ons aanstaat en, met Jürgen Pieters, streven naar een New Historicism van de Lage Landen.

Bibliografie

- [1] Becker, J., 'In 't harnas, zonder helm en met kunstkroon van August: driemaal Charles II bezongen door Vondel'. In: *Dutch Crossing* 8, 1979, 37-55.
- [2] Dercksen, E. *Spiegel van des Konincks Davids Lijden, ende geduldigheyt*. Groningen 1660.
- [3] Van den Eerenbeemt, B., 'Vondel en Engeland'. In: *Vondelkroniek* 6, 1935, 56-69; 113-131; 156-170.
- [4] Feltwell, R., *Davids Recognition, with a Parallel betwixt his and our present Sovereigns Sufferings and Deliverances*. 29 May 1660.
- [5] Ford, S., *ΠΑΡΑΜΗΛΛΑ; or the Loyall Subjects Exultation for the Royall Exiles Restauration*. London 1660.
- [6] Greenblatt, S., 'The Cultivation of Anxiety: King Lear and His Heirs'. In: idem, *Learning to Curse: Essays in Early Modern Culture*. Londen 1990, 80-98.
- [7] Groenveld, S. "'Als by het huwelyck van man ende wyff". Puriteinse voorstellen voor een Nederlands-Engelse unie, 1642-1652'. In: Grootes, E.K. and De Haan, J. (red.), *Geschiedenis, Godsdienst, Letterkunde*. Roden 1989, 147-158.
- [8] Hulsius, A., *The Royal Joy. Or a Sermon of Congratulations*. 21 May 1660.
- [9] Hulsius, A., *La ioye royale, ou sermon de congratulation sur les 5. premiers versets de Pseaume XXI, fait à l'occasion des premieres nouvelles de la proclamation de Charles II, Roy de la Grande Bretagne, apportees à sa Maiesté dans la ville de Breda le 21. May de l'an 1660*. Dordrecht 1660.
- [10] Israel, J., *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness and Fall. 1477-1806*. Oxford 1995.
- [11] Jones, J.R., *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*. London and New York 1996.
- [12] Jones, R.F., 'The Originality of Absalom and Achitophel'. In: *Modern Language Notes* 46, 4, 1931, 211-218.

¹¹ In [25], 52.

- [13] Keuchenius, R., *Engelsche triumph, ofte gedichten van verscheyde Poëten, op de hertellinge van Carel de II. Koningh van Groot Brittannien, &c.* Den Haag 1660.
- [14] Knuttel, W.P.C., *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek. Herdr., met handgeschreven verbeteringen, aanvullingen en varianten.* Met een inleidend essay en een handleiding voor de gebruiker door H. van der Hoeven. Utrecht 1978.
- [15] Konst, J.W.H., *Fortuna, Fatum en Providentia Dei in de Nederlandse Tragedie 1600-1720.* Hilversum 2003.
- [16] Konst, J.W.H. (red.), *Jeptha, of offerbeloft; Koning David in Balingschap; Faëton, of roekeloze stoutheid.* Amsterdam 2004.
- [17] Korsten, F.W., *Vondel belicht: voorstellingen van souvereiniteit.* Hilversum 2006.
- [18] Van Lennep, J. (red.), *De werken van J. van den Vondel.* Leiden 1888-1893.
- [19] Mazzeo, J.A., 'Cromwell as Davidic King'. In: idem (red.), *Reason and Imagination: Studies in the History of Ideas: 1600-1800* (New York, 1962), 29-55.
- [20] Oey de Vita, E. en Geesink, M., *Academie en Schouwburg. Amsterdams toneelrepertoire 1617-1665.* Amsterdam 1983.
- [21] Van Oort, I., *Ontlokene Roose, bloeyende distelbloem en hersnaerde harp: door den Alder-doorluchtighsten vorst en prins Karel Stuart den II. Koningk van Groot Britanje, Vrankrijk, en Ierlandt, &c. Beschermer des geloofs. Ofte: Kort verhael, van alle de gedenkwaardigste beroerten, in de Koninkrijken van Engelandt, Scotlandt en Ierlandt voorgevallen, sints het Jaer 1640. tot desen dagh.* Dordrecht 1661.
- [22] Van Rooden, P.T. en Wesselius, J.W., 'Two early cases of publication by subscription in Holland and Germany'. In: *Quaerendo* 16, 1986, 110-130.
- [23] Sellin, P., 'Royalist propaganda and the Dutch Poets on the Execution of Charles I'. In: *Dutch Crossing* 24, 2000, 241-264.
- [24] Spies, M., 'Verbeeldingen van vrijheid: David en Mozes, Burgerhart en Bato, Brutus en Cato'. In: *De Zeventiende Eeuw* 10, 1, 1994, 141-158.
- [25] Veesser, H. Aram (red.), *The New Historicism.* New York en Londen 1989.
- [26] Westerbaen, J., *Het derde deel der gedichten van Jacob Westerbaen.* Den Haag 1672.
- [27] Wicquefort, A., *Verhael in forme van Journael, van de reys ende 't vertoeven van den seer doorluchtige ende machtige prins Carel de II.* Den Haag 1660.
- [28] W.Z., 'Klickdicht. Toegepast de Geest- ende Sin-rijcke Theologisch Historisch ende Polotycque wercken vande E. Redger Egbert Dercksen Warffum.' In: Dercksen, E. *Spiegel van des Konincks Davids Lijden, ende geduldigheyt.* Groningen 1660, sig. ***4r-***5r.